

MEVLANA'NIN MENKİBELERİ ÜZERİNE FOLKLORİK BİR İNCELEME

Gülay KARAMAN*

ÖZET

Arapça bir kelime olan menkabe sözlükte övünülecek güzel iş, davranış anlamına gelmektedir. Çoğulu menâkıb olan kelime bu anlamıyla ilk defa, IX. yüzyıldan itibaren yazılıp derlenmeye başlayan hadis külliyatlarında Hz. Peygamber ve ashabının faziletlerini anlatmak için kullanılmıştır. Bundan başka tarihî şahsiyetlerin hal tercümeleleri, önemli kişilerin övülecek işleri ve hatta bazı mukaddes şehirlerin tasvirinden ibaret yazılara da menâkıb denilmiştir. Başlangıçta, Hz. Peygamber ve sahabelerinin üstün ahlâkını ve yaşantılarını anlatmak üzere oluşturulan menâkıbnâmeler daha sonraları tasavvuf ve tarikat erbabının hayatlarını da konu edinmişlerdir. Türk menâkıbnâme edebiyatının bilinen ilk örneği Karahanlı dönemine ait *Tezkire-i Satuk Buğra Han* isimli eserdir. *Tezkire-i Satuk Buğra Han*'la başlayan Türk menâkıbnâme edebiyatı, göçlerle Anadolu'ya gelip yerleşen Müslüman Türkler arasında hızlı bir biçimde yayılmaya devam etmiştir.

Yazar kendi toplumunun bir üyesi olduğu için doğal olarak eser de kendi çağının sosyal, kültürel ekonomik, politik yaşamına ayna olacaktır. Velilerin olağanüstü hayat hikâyelerini anlatan menâkıbnâmeler bu sebepten dolayı; özellikle tarih, kültür, halkbilimi ve edebiyat için çok önemli bilgi kaynaklarıdır. Menkıbeler üzerinde yapılacak dikkatli çalışmalar sonucunda çok zengin bir bilgi kaynağına ulaşmak mümkün olacaktır. Türkiye'de menâkıbnâmelerin bilimsel çalışmalarda kullanılmasına dikkat çeken ilk isim *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar* adlı eseriyle Fuad Köprülü'dür.

Bu çalışmada Mevlana ve diğer Mevlevi büyüklerinin menkıbelerini anlatan bir menâkıbnâme olan *Menâkıbu'l-Ârifin*'e dikkat çekmek istiyoruz. *Menâkıbu'l-Ârifin* Mevlevi Ahmed Eflâkî tarafından şeyhi Ulu Arif Çelebinin isteği üzerine 14. yüzyılda Farsça olarak kaleme alınmıştır. Eser Mevlana ve diğer Mevlevi büyükleri hakkında ilk elden bilgi veren bir kaynak olduğu için Türk tarih ve kültüründe önemli bir yere sahiptir. Bu makalede *Menâkıbu'l-Ârifin*'de incelenmek üzere şu başlıklar belirlenmiştir: Mekânlar, meslekler, eşyalar, giyim kuşam, yiyecek ve içecekler, âdet ve gelenekler, tedavi.

Anahtar Kelimeler: Menkıbe, Menâkıbnâme, Mevlana, Menâkıbu'l-Ârifin.

* Öğretmen-MEB, El-mek: karamanglay@yahoo.com.tr

A FOLKLORIC ANALYSIS ON THE LEGENDS OF MEVLANA

ABSTRACT

An Arabic word menkabe in the dictionary means nice doing and behavior to be proud of. Its plural form menakıb for the first time in this meaning, is used in the corpus of hadith which had been written and compiled by IXth century to describe the virtues of prophet Muhammed and his companians. Furthermore, writings consist of the biography of historical personages, the description of works of worthies and even some of the holy cities are also called menakıb. While at the beegining menakıbnames were created in order to describe high moral values of both the prophet Muhammed and his companians in later periods, the lives of some important men of sufism and religious orders were also added to this account. The first known example of Türkish menakıbnames literature is *Tezkire-i Satuk Buğra Han* which is from Karahanlı period. Turkish menakıbnames literature that begun with *Tezkire-i Satuk Buğra Han*, also continued to spread quickly among the Muslim Turks came to Anatolia and settled by migrations.

Since the author is a member of his own society naturally his work will be a mirror to social, cultural, economical, political life of its century. For this reason, menakıbnames which tell the extraordinary life stories of saints are very important sources of information especially for history, culture, folklore and literature. After careful studies on the legends it can be possible to reach very rich source of information. In Türkiye, Fuad Köprülü is the first name with his work called as *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar* who pointed out using menakıbnames in scientific studies.

In this study we want to call attention to *Menâkıbu'l-Ârifîn* which tells the legends of Mevlana and the other Mevlevi saints. *Menâkıbu'l-Ârifîn* is written by Mevlevi Ahmed Eflâkî in 14th century after the request of his sheik Ulu Arif Çelebi in Persian. This menakıbnames has a certain place in Turkish history and culture since it gives first-hand information about Mevlana and the other Mevlevi saints. In this article these topics are determined in *Menâkıbu'l-Ârifîn* to analysis: Places, occupations, belongings, manner of dressing, food and drinks, custom and traditions, medical treatments.

Key Words: Legend, Menakıbnames, Mevlana, Menâkıbu'l-Ârifîn.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 7/3, Summer, 2012

Menkıbe kelimesi sözlüklerde *menkıbe, menkabe, menkabet*; çoğul biçimiyle *menâkıb* ya da *menâkıp*; menkıbeleri içeren kitap anlamıyla *menâkıbnâme* olarak geçmektedir. Ayrıca *menkıbe-gû, menkıbe-han, menkıbevi, menkabevi*, kelimeleri menkıbe kavramıyla ilgili olarak sözlüklerde yer almaktadır. Kaynaklarda menkabe ya da menkıbe olarak iki şekilde karşımıza çıkan aslı Arapça olan *menkabe* kelimesinin zamanla Türk insanın dilinde *menkıbe* olarak değişikliğe uğradığını düşünmekteyiz. Bazı araştırmacılar¹ kelimenin menkabe olması gerektiğini ısrarla vurgulasa da kelime menkıbe şekliyle dilimizde yaygın bir kullanıma sahiptir.

Menkabe kelimesi Arapça *isabet etmek, bir şeyden bahiste bulunmak yahut haber vermek* anlamına gelen *nekabe* kökünden türemiştir. Türkçede galat olarak menkıbe tarzında söylenmektedir. Çoğulu *menâkıb* olan kelime sözlükte “övünülecek güzel iş, hareket ve davranış” anlamına gelmektedir. Menâkıb kelimesi bu anlamıyla ilk defa, IX. yüzyıldan itibaren yazılıp derlenmeye başlayan hadis külliyatlarında ashabin faziletlerini anlatmak için kullanılmıştır. Bundan başka tarihî şahsiyetlerin hal tercümeleleri, bazı zümrelerin övülecek işleri ve hatta bazı mukaddes şehirlerin tasvirinden ibaret yazılara da menâkıb denilmiştir.²

Emine Seval Yardım basılmamış yüksek lisans tezinde yukarıda verilen bilgilere ek olarak kelimenin meşhur hadis âlimleri Buharî ve Tirmizî tarafından *şemâil* (Hz. Muhammed'in şahsî ve hususî hayatını, onun beşerî yönünü anlatan ilim) anlamında kullanıldığını, hadis kitaplarında Hz. Peygamber'in şemâiline ait vesikaların “sıfat ve fezâil” başlıklarının yanı sıra menâkıb başlığı altında verildiğini bildirmektedir. Kelimenin önceki dönemlerdeki kullanımlarına bakıldığında çeşitli eserlerde farklı anlamlarda kullanıldığı açıktır. **Menkıbe** kelimesinin karşıladığı bu anlamlardan başka **Ziya Gökalp** ve **Fuad Köprülü** gibi Türk edebiyatının bazı araştırmacıları tarafından “*destan*” karşılığı olarak kullanıldığı görülmektedir.³

Mutasavvıfların kerametlerinin anlatıldığı küçük hikâyeler anlamıyla *menkabe* ya da *menâkıb* kelimelerinin tasavvuf cereyanının IX. yüzyıldan itibaren İslâm dünyasının her tarafına yayılmasının bir sonucu olarak IX. yüzyıldan itibaren kullanılmaya başlandığı tahmin edilmektedir. Mezhep kurucularının düşünce sistemi ve meziyetleri hakkında bilgi veren menâkıbnâmeler efsane ve harikuladeye yer vermeyen eserler iken tarikat kurucuları, veliler ve şeyhlerin hâl tercümelerini anlatan eserlerde harikuladelikler fazladır. Evliya menkıbelerinde kerametler anlatıldığı için menâkıb yerine bazen *kerâmât* kelimesinin kullanıldığı görülür.⁴ Ayrıca Hacı Bektaş-ı Velî'nin hayatı ve menkıbelerinin anlatıldığı eserlere *Vilâyetnâme* adının verildiği bilinmektedir.

Müslüman Türklerin arasında evliya menkıbelerinin ortaya çıkışı İslâmiyet'le birlikte gelen tasavvufun etkisiyle olmuştur. Bununla birlikte Türklerin Müslümanlıktan önceki dinî inanış ve kültürlerinin elverişli olması ve hayli gelişmiş olan Türk destan edebiyatı menkıbelerin ortaya çıkmasında uygun bir zemin hazırlamıştır. Bu iki etken sayesinde menkıbeler Orta Asya'daki Türkler arasında hızla yayılma imkânı bulmuştur. Türk menâkıbnâme edebiyatının bilinen ilk örneği Karahanlı dönemine ait *Tezkire-i Satuk Buğra Han* isimli eserdir. Eserde Karahanlı Devleti'nin ilk hükümdarı Satuk Buğra Han'ın hayatı ve kerametleri anlatılmaktadır. Menâkıbnâme adını taşımayan, bir velinin değil hükümdarın hayatını anlatan bu eser, içerdiği kerametlerle bir

¹Ahmet Yaşar Ocak ve Mustafa Aşkar bu bağlamda zikredebileceğimiz araştırmacılarıdır. Bkz.: Ahmet Yaşar Ocak, **Kültür Tarihi Kaynağı Olarak Menâkıbnâmeler (Metodolojik Bir Yaklaşım)**, TTK Basımevi, Ankara 1997, s. 27.; Mustafa Aşkar, **Tasavvuf Tarihi Literatürü**, 1. bs., Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 2001, s. 156.

²Ocak, **a.g.e.**, s. 27. ; Ahmet Ateş, “Menâkıp”, **MEB İslâm Ansiklopedisi**, C.7, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1998, s. 701-702.

³Emine Seval Yardım, **Menkıbe ve Menâkıbnâmelerle İlgili Eserler İçin Açıklamalı Bir Bibliyografya Denemesi (1928–1998)**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1999, s. 1.

⁴Ateş, **a.g.e.**, s. 701-702.

evliya menâkıbnâmesi özelliği göstermektedir.⁵ *Tezkire-i Satuk Buğra Han*'la başlayan Türk menâkıbnâme edebiyatı, sonradan göçlerle Anadolu'ya gelip yerleşen Müslüman Türkler arasında da hızlı bir biçimde yayılmaya devam etmiştir.

Menkıbe, Şemsettin Sami'de bir zatın fazl u meziyetine delalet eden fıkra ve bundan bahseden makale ve risale-i mehdiye⁶; **İlhan Ayverdi'de**, din büyüklerinin, kahramanların ve tarihî şahsiyetlerin üstün vasıflarını, ahlâkî meziyetlerini, olağanüstü iş ve davranışlarını destânî-efsânevî bir üslûpla anlatan fıkra, hikâye v.b.⁷; **Ferit Devellioğlu'nda** çoğu tanınmış veya târihe geçmiş kimselerin ahvâline âit fıkralar, hikâyeler⁸; **Türkçe Sözlük'te**; din büyüklerinin veya târihe geçmiş ünlü kimselerin yaşamları ve olağanüstü davranışlarıyla ilgili hikâye⁹; **Ansiklopedik Edebiyat Sözlüğü'nde** tanınmış kimselerin hayatına bağlanan olağanüstü olaylara, büyük adamların, din büyüklerinin övünülecek hayatlarının masal unsurları ile birleşerek anlatılması¹⁰; **Emin Özdemir'de** din ulularının, ermiş kimselerin yaşamlarını, yaptıkları olağanüstü işleri dile getirip anlatan öykülere verilen ad¹¹; **Doğan Kaya'da** tabiatüstü niteliklere sahip ermiş kişilerin hayatlarıyla ilgili sahnelerin anlatıldığı hikâyeler¹²; **Dini Kavramlar Sözlüğü'nde** bir kimsenin güzel huy ve davranışları; olgun ve büyük kimselerin örnek hâl ve hareketleri, hayat tarzları¹³ olarak tanımlanmaktadır.

Kaynaklarda menkıbe için yapılan tanımların hemen hemen birbirinin aynı olduğu görülmektedir. *Din büyüklerinin, kahramanların, târihe geçmiş ünlü kimselerin, ermişlerin, velilerin ya da bir zatın ahlâkî meziyetlerini, olağanüstü iş ve davranışlarını destânî-efsânevî bir üslûpla anlatan fıkra, hikâye v.b.* menkıbe olarak adlandırılmaktadır. Tanımlar değerlendirildiğinde menkıbelerin olağanüstü insanların, özellikle tarihî şahsiyetler ile din büyüklerinin, övgüye değer yaşamlarını çoğu kez efsanevî bir tarzda anlatan hikâyeler olduğu sonucuna ulaşılır. Menkıbelerin yazılış amacının söz konusu edilen veli ya da tarihî şahsiyetin yüceltilmesi olduğu tanımlarda öne çıkan bir özellik olarak dikkat çeker. Bununla birlikte menkıbelerin önemli bir işlevi olan öğreticiliği bu alanda verilen eserlerde görmek mümkündür. Gencay Zavotçu, menkıbelerin öğreticilik işleviyle müritleri manen eğittiği gibi bir yandan da tarikatın tanıtımı ve yayılmasına katkıda bulunduğunu şu cümlelerle vurgulamaktadır: “*Menâkıbnâmelerde asıl amaç, esere konu olan velî ya da velilerin yüceltilmesidir. Bunun yanı sıra, tanıtılan velî ya da velilerin müridlerine yetişme aşamasında yol göstermek, manevî telkin ve destek sağlamak, menkabesi aktarılan velî vasıtasıyla tarikatın tanıtım, yayılma, gelişme ve devamına katkıda bulunmak da gözetilen hususlar arasındadır.*”¹⁴

Bazı tanımlar oluşturulurken menkıbe için efsane, hikâye ve masal kelimeleri kullanılmıştır. Bu kullanımlar menkıbelerin de diğerleri gibi olaya dayalı anlatmaya bağlı türler olduğundan kaynaklanır. Bunun yanı sıra efsane, masal, destan ve menkıbe konu itibariyle olağanüstü olayları işler. Menkıbelerde kerametlere dayalı olağanüstü olaylar anlatıldığı için menkıbe tanımı yapılırken bazı kaynaklarda masal, bazılarında ise efsane kelimeleri kullanılmıştır.

⁵ Ocak, a.g.e., s. 31, 43.

⁶ Şemseddin Sâmî, *Kâmûs-ı Türkî*, 7. bs., Çağrı Yay., İstanbul 1999.

⁷ İlhan Ayverdi, *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*, 2. bs., C.2, Kubbealtı Neşriyat, İstanbul 2006.

⁸ Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Haz.: Aydın Sami Güneçal, 14. bs., Aydın Kitabevi, Ankara 1997.

⁹ İsmail Parlatur vd., *Türkçe Sözlük*, C.2, TDK Yay., Ankara 1998.

¹⁰ Seyit Kemal Karaalioglu, *Ansiklopedik Edebiyat Sözlüğü*, Genişletilmiş 3. bs., İnkılap ve Aka Kitabevleri, İstanbul 1983.

¹¹ Emin Özdemir, *Örneklî Açıklamalı Edebiyat Bilgileri Sözlüğü*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1990.

¹² Doğan Kaya, *Ansiklopedik Türk Halk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü*, 1. bs., Akçağ Yay., Ankara 2007.

¹³ Fikret Karaman vd., *Dini Kavramlar Sözlüğü*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yay., Ankara 2006.

¹⁴ Gencay Zavotçu, “Tasavvufî Bir Eser: Menâkıb-ı Evliyâ ya da Sümbüliyye”, *Aşk İlinde Gönül Dilinden İnciler*, (Ed. Deniz Saraç), IQ Kültür Sanat Yay., İstanbul 2009, s. 162.

Anlatımdaki olağanüstülükler söz konusu olduğunda menkıbeleri yazan kişilerin çoğu zaman hayatı anlatılan velinin bir müridi olduğu, şeyhine büyük bir bağlılık içerisinde eseri yazdığı da göz ardı edilmemesi gereken bir durumdur. Masal ve efsaneden farklı olarak menkıbelerin kahramanları gerçek kişilerdir. Üslup ve anlatım bakımından aralarında benzerlik olsa da menkıbe bu açıdan diğer türlerden ayrılır. İlber Ortaylı bir tarihçi olarak menkıbelerin bu yönüne dikkat çekmektedir: “ (...) Çünkü menkıbeden bizim anladığımız şey, aslında belirgin ölçüde tarihi realiteye ayaklarını uzatmış siyasal nedenlerle veya bazen doğrudan doğruya edebi imaj dolayısıyla dallanıp budaklandırılmış, bir proza nesir olmasıdır. Bunun üzerinde ısrarla durmak gerekmektedir. Bu menkıbenin reel ayağı vardır. Olmayan bir olay üzerine kaleme alınmamıştır. (...)”¹⁵

Tanımlardan ve türlerin farklılıklarından yola çıkarak menkıbelerin özelliklerini şu şekilde sıralayabiliriz:

- a. Kahramanlar gerçek ve mukaddes kişilerdir.
- b. Olaylar belirli bir yer ve zamanda geçer.
- c. Gerçek olduklarına inanılır.
- d. Yarı mukaddestirler ve halk tarafından kolayca kabul edilirler.
- e. Konu edindikleri veli hayattayken ya da öldükten sonra oluşabilirler.
- f. Biçim olarak kısadırlar ve sade bir anlatıma sahiptirler.

Ahmet Yaşar Ocak evliya menkıbelerini tiplerine göre ikiye ayırmıştır: Tarihî gerçeklere dayanan menkıbeler, hayalî menkıbeler. Birinci kısım menkıbelerde anlatılan olaylar belli bir tarihte ve mekânda geçer. Buna rağmen menkıbede amaç veliyi yüceltmek olduğu için bu gerçek olaylar menkıbe motifleriyle kaynaşmış bir biçimdedir. İkinci kısım menkıbeler ise gerçek olaylara dayanmamakla birlikte toplumun sosyal, psikolojik yönlerini yansıtır. Hayalî menkıbeler kendi içinde üç grupta incelenir:

1. Toplumun İctimaî Değerler Sisteminden Kaynaklanan Menkıbeler,
2. Ahlâkî Bir Teolojiye Dayanan Menkıbeler,
3. Propaganda Maksudını Guden Menkıbeler.¹⁶

Ansiklopedik Türk Halk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü'nde Doğan Kaya'nın yukarıda verilen sınıflamayı kabul ettiği görülmektedir.¹⁷ Hayalî menkıbelerde hayalî ve gerçek dışı olan, olaylardır; kahramanlar tarihî ve gerçek kişilerdir. Bu noktaya dikkat edilmelidir.

Menkıbeler gerçeğe yaslanan özelliğiyle bugün başta tarih olmak üzere pek çok bilim alanı için önemli bir başvuru kaynağıdır. Batılılar menkıbelerin önemini bizden yaklaşık bir asır önce kavramıştır. Batıda *légendes hagiographiques* adıyla anılan evliya menkıbeleri üzerine tarihî, sosyolojik, psikolojik alanlarda yapılan çalışmalar XIX. yüzyılda başlamıştır. Bu çalışmalar arasında Hippolyte Delehaye'in eserleri önemli bir yere sahiptir.¹⁸

Bizde evliya menkıbelerinin bilimsel çalışmalarda kullanılmasına dikkat çeken ilk isim **Fuad Köprülü**'dür. **Fuad Köprülü**, 1918'de yazdığı *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar* adlı

¹⁵ Ahmet Yaşar Ocak vd., **Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu Efsaneler ve Gerçekler Panel Bildirileri**, 2. bs., İmge Kitabevi, İstanbul 2004, s. 11.

¹⁶ Ocak, **a.g.e.**, s. 34-35.

¹⁷ Kaya, **a.g.e.**, s. 514.

¹⁸ Ocak, **a.g.e.**, s. XII; Yardım, **a.g.e.**, s. 8-9.

eserinde **Ahmet Yesevî**'nin hayatını batılı metotlarla menkıbelere dayandırarak ele almıştır. Bu alanda yapılan çalışmalar İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türkoloji Bölümünde **Fuad Köprülü** gözetiminde **A. Recep** tarafından yapılan *Türk Edebiyatında Evliyâ Menkıbeleri* (İstanbul 1935) ve **Altan Sunar**'ın hazırladığı *Evliyâ Menkıbeleri* (İstanbul 1938) adlı basılmamış iki lisans teziyle devam etmiştir. **Fuad Köprülü**, “Anadolu Selçuklu Tarihinin Yerli Kaynakları” (*Belleten*, 27 (1943), s. 421-425) adlı makalesinde evliya menkıbelerinin tarih kaynağı olarak taşıdığı değeri vurgulamış, eserlerden örnekler vermiştir. Daha sonra **Orhan Köprülü** tarafından hazırlanan *Tarihî Kaynak Olarak XIV. ve XV. Yüzyıllarda Anadolu’da Bazı Türkçe Menâkıbnâmeler* (İstanbul 1953) adlı basılmamış doktora tezi dikkat çekmektedir. Bu durumda menkıbelerin bilimsel çalışmalarda kaynak olarak kullanılmasının ilk kez 1918’de **Fuad Köprülü** tarafından *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar* adlı eserde gerçekleştirildiği ortaya çıkmaktadır.¹⁹

Ahmet Yaşar Ocak tarafından yazılan *Kültür Tarihi Kaynağı Olarak Menâkıbnâmeler*, menâkıbnâmelerden sağlıklı ve akademik düzeyde yararlanmak için yöntem konusunda önemli bilgiler veren bir eserdir. Veli kavramı, tasavvuf tarihinde veli kavramının ortaya çıkışı, veli kültürünün oluşumu, Türklerin eski inanışlarının İslâmî dönemdeki veli kültürünün oluşumuna katkısı konularının tartışıldığı bir girişle başlayan eser, menkıbe ve menâkıbnâmeler üzerine çalışacakların başvuracağı önemli bir kaynak özelliği taşımaktadır.

Çalışmamıza konu edindiğimiz *Menâkıbü’l-Ârifîn*, Mevleviliğe mensup mutasavvıf bir şair olan **Ahmed Eflâkî**'nin şeyhi Ulu Ârif Çelebinin isteği üzerine 14. yüzyılda Farsça olarak kaleme aldığı, başta Mevlana olmak üzere diğer Mevlevi büyükleri ve Mevlevi tarikatı hakkında önemli bilgiler veren bir eserdir. Eser Anadolu’nun 13-14. yüzyıllardaki dinî, tarihî, sosyal ve kültürel yapısı hakkında verdiği bilgiler açısından da oldukça önemli bir kaynaktır.²⁰ *Menâkıbü’l-Ârifîn*'in pek çok çevirisi bulunmakla birlikte **Tahsin Yazıcı**'nın giriş kısmında eserin eleştirisini yaptığı, arı bir Türkçeyle yazdığı iki ciltlik çevirisi bilim çevrelerince kabul gören değerli bir çalışmadır.

Menâkıbü’l-Ârifîn, edebiyat tarihimiz açısından da önemli bir kaynaktır. **Agâh Sırrı Levend**, edebiyat tarihimizin başlıca kaynaklarını sırasıyla açıklarken *Tarikat Ulularının Menakıbı* başlığı altında evliya menkıbeleri hakkında bilgi vermiş, edebiyat tarihi açısından kaynak hizmeti gören başlıca menâkıbnâmeler arasında *Menâkıb-ı Sipehsâlâr*'dan sonra Eflâkî'nin yazdığı *Menâkıbü’l-Ârifîn*'i ikinci sırada zikrederek eser hakkında açıklamalarda bulunmuştur.²¹ Eser, aynı zamanda bazı tarihî olaylar ve şahsiyetlere dair verdiği doğru bilgiler açısından dikkat çekicidir. **Ahmet Yaşar Ocak**, bu eserin abartılı ve aşırı övgülü ifadeler kullanmasına rağmen kitabeler ve daha başka kaynaklarla karşılaştırıldığında doğru bilgiler verdiğini **Fuad Köprülü**'nün “*Bu menâkıp kitabının bir takım vekayinâmelerden çok daha itinalı bir surette vücuda getirilen birinci derecede ehemmiyetli bir kaynak olduğunu söyleyebilirim.*” sözünü tanık göstererek belirtmektedir.²² Ayrıca, **Fuad Köprülü**'nün **Ahmed Fakîh**'i *Menâkıbü’l-Ârifîn*'de verilen bilgiler doğrultusunda ilk kez bilim dünyasına tanıttığı da göz önünde bulundurulursa bu menâkıbnâmenin başta tarih, tasavvuf, edebiyat alanlarında olmak üzere bilimsel çalışmalara yön verebilecek bir eser olduğunu söylemek mümkündür.

¹⁹ Ocak, a.g.e., s. XII; Yardım, a.g.e., s. 9.

²⁰ Ahmet Atilla Şentürk ve Ahmet Kartal, *Üniversiteler İçin Eski Türk Edebiyatı Tarihi*, Gözden Geçirilmiş 4. bs., Dergâh Yay., İstanbul 2007, s. 93.

²¹ Agâh Sırrı Levend, *Türk Edebiyatı Tarihi*, 5. bs., C.1, TTK Yay., Ankara 2008, s. 427.

²² Ocak, a.g.e., s. 66-67.

Çalışmamızın bu kısmında Tahsin Yazıcı tarafından günümüz Türkçesine çevrilen *Menâkıbü'l-Ârifin*'in birinci cildinde yer alan Mevlana'nın menkıbelerine ayrılmış 154. sayfadan 503. sayfaya kadar olan üçüncü bölümü esas alarak folklorik bir inceleme yapacağız.

1. Mekânlar

Eserde Mevlana'nın yaşamı, seyahatleri; müritlerinin köken ve yaşayışları, anlatılan hikâyelerle ilgili olarak birçok ülke, şehir ve mekân ismi geçmektedir.

1.1. Ülkeler

Horasan, Hindistan, Rum ülkesi, Irak, Türkistan ve Frenk ülkesi eserde ismi geçen ülkelerdir.

1.2. Şehirler

Eserde daha çok Anadolu şehirleri olmak üzere pek çok şehir ismi geçmektedir. Belh, Semerkand, Şam, Halep, Akşehir, Konya, Kayseri, Tebriz, Bağdat, Arafat, Malatya, Amasya, Sivas, Mısır, Antakya, İstanbul, Aksaray, Mardin, Arafat, Dânişmendiye, Medine, Yemen, Hicaz, Şiraz, Buhara, Deşt, Tus, Frenk, Sis, Canik, Lârende, Karahisar, Erzincan, Ereğli (Erakliye), Kostantiniye, Kîş, Bahreyn, Kırşehir, Bayburt, Tokat, Nişabur, Cend, Hucend, Bistam, Basra eserde isimleri geçen şehirlerdir.

1.3. Diğer Mekânlar

Eserde 13. yüzyıla ait başta Anadolu şehirleri olmak üzere çevre ülke ve şehir halklarının kültür ve yaşantısının izlerini bulabileceğimiz daha çok dinî ve tasavvufî özellikler gösteren mekânlar mevcuttur. Dinî mekânların çokluğu bu sırada din ve tasavvufun yaygınlığını göstermesi açısından önemlidir. Eserde adı geçen başlıca mekânlar şunlardır: Mahalle, kasaba, köy, sahra, manastır, ev, mutfak, hücre, han, hamam, ılıca, kaplıca, bağ, bahçe, medrese, cami, mescit, hânkah, zâviye, tekke, kilise, türbe, minber, saray, köşk, dükkân, pazar yeri, çadır, çöl, ırmak kenarı, tepe, dağ, tımarhane, hastane, kervansaray, kütüphane, tâbhane, mektep, zindan, mahkeme.

Mevlana'nın menkıbelerinde o dönemdeki Konya şehri ile ilgili pek çok ayrıntı dikkat çekmektedir. Her şeyden önce isimleri geçen mekânlar o dönemde Konya'nın bayındır bir şehir olduğunu göstermektedir: “ (...) *Bahaeddin, Konya şehrine bak, kaç bin emîrin, büyüğün ve ileri gelenin evi, köşkü ve sarayı vardır. Tacirlerin ve işçilerin evleri zanaat erbabının evlerinden, emîrlerin sarayları tacirlerin, sultan ve meliklerin köşkleri ve takları bunların hepsinden yüzlerce derece yüksek ve büyüktür.* (...)”²³

Eserde **bağ** ve **bahçenin** mekân olarak sıklıkla geçmesi o dönemde Konya şehrinin bağlık bahçelik bir yer olduğu izlenimini vermektedir: “ (...) *Mevlânâ hazretleriyle birlikte Hüsameddin Çelebi'nin bağında idim.* (...)”²⁴ Özellikle Meram bağları o dönemin gezilmeye değer en önemli yerlerindedir.

Konya etrafının surlarla çevrili olduğunu mekân olarak **kalenin** geçtiği bölümlerden anlamak mümkündür: “ (...) *Baçu'nun askeri Konya'nın etrafını iç içe çevirip muhasara ile meşgul olunca bütün halk kendi canından vazgeçip birbirleriyle helâllaştılar ve Mevlânâ hazretlerine gelip feryat ederek yardım dilediler. Mevlânâ hazretleri kalenin halka beguş kapısından dışarı çıktı.* (...)”²⁵ Başka bir menkıbede At Pazarı kapısı²⁶'nin ismi geçmektedir ki bu da kalenin birden çok kapısı olduğunu göstermektedir.

²³ Ahmet Eflâkî, *Âriflerin Menkıbeleri*, Çev.: Tahsin Yazıcı, C.1, Hürriyet Yay., İstanbul 1973, s. 267.

²⁴ Ahmet Eflâkî, *a.g.e.*, s. 200.

²⁵ Ahmet Eflâkî, *a.g.e.*, s. 283.

Medrese eserde adı çok geçen bir mekândır. Medresenin ders verilen mihrap bölümünden başka bir de sohbet edilen toplantı bölümü bulunmaktadır.²⁷ Medresenin sahanlığı ve damı eserde adı sıkça geçen mekânlar arasındadır.²⁸ Eserde o dönemin eğitim kurumlarından bazılarının isimleri verilmektedir: Mevlana'nın medresesi²⁹, Halaviye Medresesi, Halilu'r-rahman Mescidi, Şam'da Mukaddemiye Medresesi, Penbefiruşan "Pamukçular Medresesi", Meram Mescidi³⁰, Cuma Mescidi³¹, Kale Mescidi³², Karatay Medresesi³³, Daru'z-Zâkirîn Medresesi³⁴, Atabekiye Medresesi³⁵, Kuba Mescidi³⁶.

Temizlenme, kirlerden arınma yeri olarak **hamam** ve onunla ilgili pek çok ayrıntı eserde yer almaktadır. Mesela, hamamın soğukluk denilen bölümüne soğuktan korunmak için halı ve yaygı serilmesi bunlardan biridir: " (...) *Dostlar beraberinde halı ve yaygı götürürler, onları hamamın soğukluğuna sererlerdi. Mevlânâ arada bir, burada istirahat eder, dostlar da onu oğarlardı. (...)*"³⁷

Hamamın kandille aydınlatılması ve orada peştamal giyilmesi başka bir ayrıntı olarak dikkat çekmektedir: " (...) *Bir gece şeyh Selâhaddin'in peştamalı hamamda çözülüp yere düştü. Bunun üzerine: 'Ey kandil beni rüsva ettin,' dedi. Kandil tersine döndü ve düşüp söndü. (...)*"³⁸ Develi Hamamı eserde ismen zikredilen bir hamamdır: " (...) *Develi hamamının kazanı bozulup su damlamağa başlamıştı. (...)*"³⁹

Ilıca eserde birkaç yerde geçmektedir. Bunlardan biri: " (...) *Mevlânâ hazretleri her yıl ulu arkadaşlar ve sesleri çok güzel güyendelerle birlikte arabalara binerek ılıcaya giderlerdi. Kırk elli güne yakın orada kalırdı. (Bir gün) dostlar ılıcanın gölü kenarında halka olmuşlar, Mevlânâ hazretleri de beka kadehiyle mest olmuş ve lika nurlarına gömülmüş bir vaziyette mânâlar saçıyordu. (...)*"⁴⁰

Muineddin Pervane'nin sarayındaki bir toplantı vesilesiyle **ev** yaşamı ile ilgili bazı bilgiler edinmekteyiz. Evlerde **sofa** adı verilen misafirlerin ağırlandığı bir bölüm vardır, burada sedir denilen yüksek oturma yerleri bulunur. Sofada bulunan sedirlerde ileri gelenler, ayakkabıların çıkarıldığı giriş kısmında ise halktan insanlar oturur.⁴¹ Yemekler sofrada yenilir.⁴²

²⁶ Ahmet Eflâkî, **a.g.e.**, s. 293.

²⁷ Ahmet Eflâkî, **a.g.e.**, s. 188,189, 198, 281.

²⁸ Ahmet Eflâkî, **a.g.e.**, s. 302, 304.

²⁹ Ahmet Eflâkî, **a.g.e.**, s. 193.

³⁰ Ahmet Eflâkî, **a.g.e.**, s. 198.

³¹ Ahmet Eflâkî, **a.g.e.**, s.175, 199.

³² Ahmet Eflâkî, **a.g.e.**, s. 221.

³³ Ahmet Eflâkî, **a.g.e.**, s. 227.

³⁴ Ahmet Eflâkî, **a.g.e.**, s. 252.

³⁵ Ahmet Eflâkî, **a.g.e.**, s. 316.

³⁶ Ahmet Eflâkî, **a.g.e.**, s. 436.

³⁷ Ahmet Eflâkî, **a.g.e.**, s. 190.

³⁸ Ahmet Eflâkî, **a.g.e.**, s. 268-269.

³⁹ Ahmet Eflâkî, **a.g.e.**, s. 262.

⁴⁰ Ahmet Eflâkî, **a.g.e.**, s. 222.

⁴¹ Ahmet Eflâkî, **a.g.e.**, s. 184-187.

⁴² Ahmet Eflâkî, **a.g.e.**, s. 326.

Bunlardan başka menkıbelerde Mukbil Çeşmesi⁴³, Filubat Sahrası⁴⁴, Deyr-i Eflâton (Eflâton Manastırı)⁴⁵ ismen zikredilen mekânlardır.

2. Meslekler

Mevlana'nın menkıbelerinde çeşitli meslek adları geçmektedir. 13. yüzyıl Anadolu'sunun siyasî, sosyal ve ekonomik özellikleriyle ilgili ipuçları veren bu mesleklerden birçoğu bugün için geçerli değildir. Eserde isimleri geçen meslekler şunlardır: medrese kapıcısı⁴⁶, padişah, naib ve hasibleri⁴⁷, padişahın rikâb-dârı⁴⁸, emîr, vezir⁴⁹, lâla-atabeğ⁵⁰, sepet ve zenbil örücüsü⁵¹, at yetiştiricisi⁵², tacir, hizmetçi, maiyet erkânı, köleler, hâcipler, harem ağaları⁵³, müderris⁵⁴, müftü⁵⁵, vâiz⁵⁶, müezzîn⁵⁷, kadı⁵⁸, vezir⁵⁹, hafız⁶⁰, şeyhler, bilginler⁶¹, kavvaller⁶², papaz⁶³, tekfur, haham⁶⁴, yol muhafızları, valiler⁶⁵, rahip⁶⁶, mimar⁶⁷, terzi, bakkal, hallaç, dokumacı, camcı⁶⁸, kasap⁶⁹, attâr⁷⁰,

⁴³ Ahmet Eflâkî, **a.g.e.**, s. 250.

⁴⁴ Ahmet Eflâkî, **a.g.e.**, s. 284.

⁴⁵ Ahmet Eflâkî, **a.g.e.**, s. 308.

⁴⁶ Ahmet Eflâkî, **a.g.e.**, s. 157.

⁴⁷ Ahmet Eflâkî, **a.g.e.**, s.157, 158.

⁴⁸ Ahmet Eflâkî, **a.g.e.**, s. 158.

⁴⁹ Ahmet Eflâkî, **a.g.e.**, s. 209.

⁵⁰ Ahmet Eflâkî, **a.g.e.**, s. 159.

⁵¹ Ahmet Eflâkî, **a.g.e.**, s. 162.

⁵² Ahmet Eflâkî, **a.g.e.**, s. 168.

⁵³ Ahmet Eflâkî, **a.g.e.**, s. 170.

⁵⁴ Ahmet Eflâkî, **a.g.e.**, s. 173.

⁵⁵ Ahmet Eflâkî, **a.g.e.**, s. 206.

⁵⁶ Ahmet Eflâkî, **a.g.e.**, s. 225.

⁵⁷ Ahmet Eflâkî, **a.g.e.**, s. 239.

⁵⁸ Ahmet Eflâkî, **a.g.e.**, s. 174.

⁵⁹ Ahmet Eflâkî, **a.g.e.**, s. 174.

⁶⁰ Ahmet Eflâkî, **a.g.e.**, s. 175.

⁶¹ Ahmet Eflâkî, **a.g.e.**, s. 157.

⁶² Ahmet Eflâkî, **a.g.e.**, s. 172, 223.

⁶³ Ahmet Eflâkî, **a.g.e.**, 196, 198.

⁶⁴ Ahmet Eflâkî, **a.g.e.**, s. 441.

⁶⁵ Ahmet Eflâkî, **a.g.e.**, s. 197.

⁶⁶ Ahmet Eflâkî, **a.g.e.**, s. 198.

⁶⁷ Ahmet Eflâkî, **a.g.e.**, s. 200.

⁶⁸ Ahmet Eflâkî, **a.g.e.**, s. 207.

⁶⁹ Ahmet Eflâkî, **a.g.e.**, s. 208, 223.

⁷⁰ Ahmet Eflâkî, **a.g.e.**, s. 210.

Turkish Studies

tere satıcısı⁷¹, bahçıvan⁷², meddah⁷³, şarapçı⁷⁴, kimyager⁷⁵, tellâl⁷⁶, hamamcı⁷⁷, neyzen⁷⁸, iğdiş⁷⁹, kâtip⁸⁰, dülger, usta⁸¹, külhancı⁸², cellât, şahne⁸³, ekmekçi⁸⁴, kale muhafızı⁸⁵, divan memuru⁸⁶, divan başkanı⁸⁷, dalgıç⁸⁸, gûyende⁸⁹, balıkçı⁹⁰, değirmenci⁹¹, tellâk⁹², berber⁹³, mübaşir⁹⁴, ressam⁹⁵, kuyumcu⁹⁶, çoban, bekçi⁹⁷.

Bunlardan başka eserde, değirmenin suyunu salmak ya da kesmekle görevli *emîr-i âb*⁹⁸ adı verilen bir kişi söz konusu edilmekle o dönemde su değirmenlerinin sosyal ve ekonomik işlevi gözler önüne serilmektedir.

Eserde sağaltım işleriyle ilgilenen doktor ve hacamatçılardan sık sık söz edilmektedir. *Doktorlar* ilaç hazırlamakta, bu ilaçlarla hastaları iyileştirmektedirler: “(...) *Zamanın Hipokrat’ı Rum hekimlerinin ulularından olup benzeri bulunmayan Mevlânâ Ekmeleddin Tabib (Tanrı onun toprağını iyi etsin), Mevlânâ’ya mürit olamadan önce bir gün Mevlânâ hazretlerini ziyarete gelmişti. Mevlânâ, Ekmeleddin’e on yedi seçkin dost için müşil ve haplar hazırlamasını emretti.*”⁹⁹

Kan aldırma, Hz. Peygamber’in de zaman zaman başvurduğu bir tedavi yöntemidir. Hastadan kan almak suretiyle sağaltım yapan kişiler hacamatçı olarak adlandırılır. Aşağıdaki bölümde hekimler, bilginler, fakihler ve hacamatçılardan bahsedilmektedir: “*Yine o günlerde*

⁷¹ Ahmet Eflâkî, *a.g.e.*, s. 214.

⁷² Ahmet Eflâkî, *a.g.e.*, s. 216.

⁷³ Ahmet Eflâkî, *a.g.e.*, s. 221.

⁷⁴ Ahmet Eflâkî, *a.g.e.*, s. 227.

⁷⁵ Ahmet Eflâkî, *a.g.e.*, s. 237.

⁷⁶ Ahmet Eflâkî, *a.g.e.*, s. 262.

⁷⁷ Ahmet Eflâkî, *a.g.e.*, s. 262.

⁷⁸ Ahmet Eflâkî, *a.g.e.*, s. 263, 264.

⁷⁹ Ahmet Eflâkî, *a.g.e.*, s. 267.

⁸⁰ Ahmet Eflâkî, *a.g.e.*, s. 267-268.

⁸¹ Ahmet Eflâkî, *a.g.e.* s. 271.

⁸² Ahmet Eflâkî, *a.g.e.*, s. 288.

⁸³ Ahmet Eflâkî, *a.g.e.*, s. 294.

⁸⁴ Ahmet Eflâkî, *a.g.e.*, s. 310.

⁸⁵ Ahmet Eflâkî, *a.g.e.*, s. 314.

⁸⁶ Ahmet Eflâkî, *a.g.e.*, s. 318.

⁸⁷ Ahmet Eflâkî, *a.g.e.*, s. 333.

⁸⁸ Ahmet Eflâkî, *a.g.e.*, s. 323.

⁸⁹ Ahmet Eflâkî, *a.g.e.*, s. 327.

⁹⁰ Ahmet Eflâkî, *a.g.e.*, s. 361.

⁹¹ Ahmet Eflâkî, *a.g.e.*, s. 363.

⁹² Ahmet Eflâkî, *a.g.e.*, s. 378.

⁹³ Ahmet Eflâkî, *a.g.e.*, s. 391.

⁹⁴ Ahmet Eflâkî, *a.g.e.*, s. 393.

⁹⁵ Ahmet Eflâkî, *a.g.e.*, s. 400.

⁹⁶ Ahmet Eflâkî, *a.g.e.*, s. 403.

⁹⁷ Ahmet Eflâkî, *a.g.e.*, s. 413.

⁹⁸ Ahmet Eflâkî, *a.g.e.*, s. 187.

⁹⁹ Ahmet Eflâkî, *a.g.e.*, s. 187.

şehrin **hekimleri** ve zamanın **bilginleri** arasında 'İnsanın nefsi kanla mı, yoksa başka bir şeyle mi yaşar,' diye büyük bir bahis olmuştu. Doktorlar umumiyetle: 'Muhakkak kanla yaşar, yoksa insanın kanı tamamıyla giderse derhal ölür.' dediler ve **fakîhleri** susturdular. (...) Bundan sonra bir **hacamatçının** getirilmesini emretti. **Hacamatçı** gelip hemen iki mübarek kollarının damarlarından neşter vurup kan aldı. (...)”¹⁰⁰ Ayrıca o dönemde felsefe ile uğraşanların, filozofların, da tıp ilminde bilgisine başvuru olan kişiler olduğu görülmektedir.¹⁰¹

Eserde ayrıca Musa Peygamberin kimya yapması, İsa'nın boyacılığı, Davud'un zırh yapması¹⁰², Hz. Süleyman'ın zembil örücülüğü¹⁰³, Şis hazretlerinin aba dokumacılığı¹⁰⁴ söz konusu edilmektedir.

3. Eşyalar

Menâkıbu'l-Ârifîn'de 13. yüzyıl kültür ve yaşantısının izlerini taşıyan çeşitli eşya isimlerine rastlanmaktadır. Eserde geçen bu eşya isimleri dönemin maddî kültür unsurları hakkında bilgi verdiği gibi tasavvuf ehli insanların dünyalık adına basit bir hayatı olduğunu göstermesi açısından da önemlidir. Şems'i anlatan aşağıdaki bölümde bunu görmek mümkündür:

“ (...) (*Şems-i Tebrizî*) Konya şehrine ulaşınca meşhur olduğu veçhile 'Şeker-fırışan = Şekerciler' hanına indi. Bir hücre tuttu, hücrenin kapısına da halk kendisini büyük bir tâcir sansın diye iki üç dinar kıymetinde nâdir bir **kilit** taktı. **Anahtarını** da kıymetli bir atkının ucuna düğümleyerek omzuna attı. Halbuki hücrede kendisinin **eski bir hasırından, kırık bir ibrik** ve bir **tuğla yastıktan** başka bir şeyi yoktu. On, on beş günde bir, bir parça kuru ekmeği paça suyuna batırıp tirit yapar, onu yerdi.”¹⁰⁵

Edison'un 19. yüzyılda elektrik ampulünü icadından önce geceleri aydınlatmada çok önemli bir araç olarak **mumun** sosyal, kültürel ve ekonomik hayatın vazgeçilmez bir parçası olduğu bir gerçektir. Eserde gece yapılan toplantılar için davetlilerden her birinin bir mum getirdiği, ortamın bu şekilde aydınlatıldığı bilgisine yer verilmektedir.¹⁰⁶

Eserde ev ve toplum yaşamı ile ilgili şu kelimeler geçmektedir: kalbur¹⁰⁷, ip, kova¹⁰⁸,

¹⁰⁰ Ahmet Eflâkî, **a.g.e.**, s. 188-189.

¹⁰¹ Ahmet Eflâkî, **a.g.e.**, s. 189, 193.

¹⁰² Ahmet Eflâkî, **a.g.e.**, s. 200.

¹⁰³ Ahmet Eflâkî, **a.g.e.**, s. 274.

¹⁰⁴ Ahmet Eflâkî, **a.g.e.**, s. 447.

¹⁰⁵ Ahmet Eflâkî, **a.g.e.**, s. 163.

¹⁰⁶ Ahmet Eflâkî, **a.g.e.**, s. 229.

¹⁰⁷ Ahmet Eflâkî, **a.g.e.**, s. 193.

¹⁰⁸ Ahmet Eflâkî, **a.g.e.**, s. 196, 216.

çuval¹⁰⁹, kilim¹¹⁰, hasır¹¹¹, perde¹¹², sini¹¹³, sofrâ¹¹⁴, yatak¹¹⁵, yastık¹¹⁶, sepet¹¹⁷, leğen¹¹⁸, kese¹¹⁹, küp¹²⁰, tas¹²¹, kâse¹²², sahan¹²³, kadeh¹²⁴, testi¹²⁵, ibrik¹²⁶, maşrapa¹²⁷, tabak¹²⁸, kaşık¹²⁹, bıçak¹³⁰, tencere¹³¹, sürme kutusu¹³², yüzük, küpe¹³³, makas¹³⁴, pamuk¹³⁵, kerpeten¹³⁶, çivi¹³⁷, kandil¹³⁸, mum,

-
- ¹⁰⁹ Ahmet Eflâkî, **a.g.e.**, s. 245.
¹¹⁰ Ahmet Eflâkî, **a.g.e.**, s. 309.
¹¹¹ Ahmet Eflâkî, **a.g.e.**, s. 472.
¹¹² Ahmet Eflâkî, **a.g.e.**, s. 459.
¹¹³ Ahmet Eflâkî, **a.g.e.**, s. 220.
¹¹⁴ Ahmet Eflâkî, **a.g.e.**, s. 326.
¹¹⁵ Ahmet Eflâkî, **a.g.e.**, s. 305.
¹¹⁶ Ahmet Eflâkî, **a.g.e.**, s. 205.
¹¹⁷ Ahmet Eflâkî, **a.g.e.**, s. 227.
¹¹⁸ Ahmet Eflâkî, **a.g.e.**, s. 464.
¹¹⁹ Ahmet Eflâkî, **a.g.e.**, s. 235.
¹²⁰ Ahmet Eflâkî, **a.g.e.**, s. 227.
¹²¹ Ahmet Eflâkî, **a.g.e.**, s. 227.
¹²² Ahmet Eflâkî, **a.g.e.**, s. 235.
¹²³ Ahmet Eflâkî, **a.g.e.**, s. 343.
¹²⁴ Ahmet Eflâkî, **a.g.e.**, s. 305.
¹²⁵ Ahmet Eflâkî, **a.g.e.**, s. 228.
¹²⁶ Ahmet Eflâkî, **a.g.e.**, s. 161, 245.
¹²⁷ Ahmet Eflâkî, **a.g.e.**, s. 450.
¹²⁸ Ahmet Eflâkî, **a.g.e.**, s. 245.
¹²⁹ Ahmet Eflâkî, **a.g.e.**, s. 307.
¹³⁰ Ahmet Eflâkî, **a.g.e.**, s. 401.
¹³¹ Ahmet Eflâkî, **a.g.e.**, s. 287.
¹³² Ahmet Eflâkî, **a.g.e.**, s. 214.
¹³³ Ahmet Eflâkî, **a.g.e.**, s. 394-395.
¹³⁴ Ahmet Eflâkî, **a.g.e.**, 249.
¹³⁵ Ahmet Eflâkî, **a.g.e.**, s. 261.
¹³⁶ Ahmet Eflâkî, **a.g.e.**, s. 268.
¹³⁷ Ahmet Eflâkî, **a.g.e.**, s. 348, 357.
¹³⁸ Ahmet Eflâkî, **a.g.e.**, s. 268-269, 273.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
 Volume 7/3, Summer, 2012

çerağ¹³⁹, gez¹⁴⁰, zembil¹⁴¹, çadır¹⁴², deve semeri¹⁴³, seccade¹⁴⁴, olta¹⁴⁵, tabut¹⁴⁶, sandık¹⁴⁷, örs, çekiç¹⁴⁸, kâğıt¹⁴⁹, mürekkep, kalem¹⁵⁰, defter¹⁵¹, hokka¹⁵², rahle¹⁵³, kürsü¹⁵⁴, misvak¹⁵⁵.

Eserde savaş aletlerinden yay¹⁵⁶, kılıç¹⁵⁷, ok¹⁵⁸ ve temren¹⁵⁹ geçmektedir. Rebab¹⁶⁰, def¹⁶¹, davul, zurna¹⁶², ney¹⁶³, flüt¹⁶⁴ eserde isimleri geçen müzik ve çalgı aletleridir. Kitaplardan *Kur'ân-ı Kerîm*¹⁶⁵, Bahaeddin Veled'in *Maârif*'i¹⁶⁶, Hakîm Senâî'nin *Îlâhînâme*'si¹⁶⁷, *Mesnevi*¹⁶⁸, *Hidaye* isimli bir kitap¹⁶⁹ ve *Fütühât-ı Mekki*¹⁷⁰ zikredilmektedir.

4. Giyim Kuşam

13. yüzyılda Anadolu, özellikle de Konya şehri, Moğol istilalarından kaçan farklı ırk, din ve inanca sahip insanların göçlerle gelip yerleştiği güvenli bir yer konumundadır. Yerli halkla birlikte bu insanların oluşturduğu mozaik, kılık kıyafet ve görünüşle ilgili ayrıntılarda kendini göstermektedir. Ayrıca her meslek, tarikat, din ve mezhep mensubunun da kendilerinin simgesi

-
- ¹³⁹ Ahmet Eflâkî, **a.g.e.**, s. 276.
¹⁴⁰ Ahmet Eflâkî, **a.g.e.**, s. 272.
¹⁴¹ Ahmet Eflâkî, **a.g.e.**, s. 273, 274.
¹⁴² Ahmet Eflâkî, **a.g.e.**, s. 283.
¹⁴³ Ahmet Eflâkî, **a.g.e.**, s. 286.
¹⁴⁴ Ahmet Eflâkî, **a.g.e.**, s. 297, 326.
¹⁴⁵ Ahmet Eflâkî, **a.g.e.**, s. 361.
¹⁴⁶ Ahmet Eflâkî, **a.g.e.**, s. 222, 224.
¹⁴⁷ Ahmet Eflâkî, **a.g.e.**, s. 265.
¹⁴⁸ Ahmet Eflâkî, **a.g.e.**, s. 237.
¹⁴⁹ Ahmet Eflâkî, **a.g.e.**, s. 253.
¹⁵⁰ Ahmet Eflâkî, **a.g.e.**, s. 298.
¹⁵¹ Ahmet Eflâkî, **a.g.e.**, s. 395.
¹⁵² Ahmet Eflâkî, **a.g.e.**, s. 468, 469.
¹⁵³ Ahmet Eflâkî, **a.g.e.**, s. 257.
¹⁵⁴ Ahmet Eflâkî, **a.g.e.**, s. 317.
¹⁵⁵ Ahmet Eflâkî, **a.g.e.**, s. 237.
¹⁵⁶ Ahmet Eflâkî, **a.g.e.**, s. 204, 283.
¹⁵⁷ Ahmet Eflâkî, **a.g.e.**, s. 205.
¹⁵⁸ Ahmet Eflâkî, **a.g.e.**, s. 283.
¹⁵⁹ Ahmet Eflâkî, **a.g.e.**, s. 353.
¹⁶⁰ Ahmet Eflâkî, **a.g.e.**, s. 209, 217.
¹⁶¹ Ahmet Eflâkî, **a.g.e.**, s. 249, 257, 264, 265.
¹⁶² Ahmet Eflâkî, **a.g.e.**, s. 404.
¹⁶³ Ahmet Eflâkî, **a.g.e.**, s. 440, 475.
¹⁶⁴ Ahmet Eflâkî, **a.g.e.**, s. 474.
¹⁶⁵ Ahmet Eflâkî, **a.g.e.**, s. 257.
¹⁶⁶ Ahmet Eflâkî, **a.g.e.**, s. 168, 224.
¹⁶⁷ Ahmet Eflâkî, **a.g.e.**, s. 257.
¹⁶⁸ Ahmet Eflâkî, **a.g.e.**, s. 269.
¹⁶⁹ Ahmet Eflâkî, **a.g.e.**, s. 395, 399.
¹⁷⁰ Ahmet Eflâkî, **a.g.e.**, s. 431.

olan kıyafet ve görünüşleri bulunmaktadır. Kılık kıyafet ve görünüşle ilgili her bir ayrıntı o dönem insanı için sosyal bir göstergedir.

Ayakkabı, çizme, elbise, çarık, asa, gömlek, fereci, sarık, külâh, zünnar, kemer, atkı, hırka, hulle, hil'at, mendil eserde giyim kuşam ile ilgili olarak geçen belli başlı kelimelerdir.

Giyim kuşamla ilgili ayrıntılardan biri Şems'in görünüşünde kendini göstermektedir. Mevlana, Şam'da bir meydanda dolaşırken Şems-i Tebrizî'ye rastlar. Şems **siyah giyinmiştir, başında da bir külâh vardır.**¹⁷¹ Başka bir menkıbede ise Şems'in kendine zengin bir tüccar görünümü vererek **omzuna kıymetli bir atkı attığı** yazılıdır.¹⁷²

Rahipler bellerine **zünnar** adı verilen bir kuşak bağlamaktadır: “Yine nakledilmiştir ki: Bir gün Mevlânâ hazretleri ulu arkadaşlarla birlikte Meram meşidinden şehre dönüyordu. Birdenbire ihtiyar bir **rahip** karşılarna çıkıp önlerinde baş koymağa başladı. (...) Zavallı rahip hemen **zünnarını** kopardı ve iman getirerek inançlı Müslümanlardan oldu.”¹⁷³

Müslümanlar başlarına sarık bağlamaktadır. Sarığın o an ve durumun göstergesi olarak farklı şekillerde bağlandığı gözlenmektedir: “(...) (Mevlânâ) **sarığını** bilginlere yaraşır (danışmendâne) bir şekilde sardı, bir ucunu da taylesan bıraktı. Hakikati bilen bilginlerin giydikleri gibi **kolu geniş bir hırka** giydi. (...)”¹⁷⁴ “(...) Bir gün gayb âleminden Mevlânâ hazretlerine bir hal geldi. Tam kırk gün mübarek **sarığını Araplar gibi boynuna bağlayarak** dolaştı. (...)”¹⁷⁵

Şems'in ortadan kaybolması üzerine Mevlana'nın kılık kıyafetinde matem ve hüznün göstergesi olarak değerlendirilen değişiklikler gözlenmektedir: “(...) Bunun üzerine Mevlânâ buyurdu, kendisine **hindibarî denilen kumaştan bir fereci** yaptılar. Başına da **bal renginde yünden yapılmış bir külâh** geçirdi. Hindibarîden yapılmış elbiseyi o vilâyette matemlilerin giydiklerini söylerler. Bu devirde gâşiye giydikleri gibi eskiler de hindibarî elbisesi giyerlerdi. Mevlânâ, **gömleğinin önünü açık** giydi, **Mevlevî çizmesini ve ayakkabısını** ayaklarına geçirdi, **sarığı da şekerâvizle sardı** ve rebabı altı haneli yapmalarını emretti. (...)”¹⁷⁶

Mevlana duman renginde bir sarık¹⁷⁷ ve mavi bir ferace giymektedir.¹⁷⁸ Fereci giymek Mevlevîliğin alâmetidir. Mevlevîliğe yeni giren bir kişinin önce saç kesilir, ardından posta oturma merasimiyle ona fereci giydirilir.¹⁷⁹

Kıyafetlerle ilgili başka bir konu da kendini rüya tabirlerinde gösterir: “(...)Rüyada **kırmızı elbise** giymek yahut **kırmızı görmek dirlilik ve sevinmeğe; yeşillik zühte, beyazlık takvaya, mavi ve siyah matem ve gama delâlet eder.** (...)”¹⁸⁰ Mavi matem rengi olarak başka bir menkıbede

¹⁷¹ Ahmet Eflâkî, **a.g.e.**, s. 160.

¹⁷² Ahmet Eflâkî, **a.g.e.**, s. 163.

¹⁷³ Ahmet Eflâkî, **a.g.e.**, s.198.

¹⁷⁴ Ahmet Eflâkî, **a.g.e.**, s. 162.

¹⁷⁵ Ahmet Eflâkî, **a.g.e.**, s. 168.

¹⁷⁶ Ahmet Eflâkî, **a.g.e.**, s. 165.

¹⁷⁷ Mevlana'nın duman renkli sarık sarması da bir matem işaretidir. Şems'in ikinci kez kayboluşundan kırk gün sonra Mevlana, başına duman renkli bir sarık sarar ve bundan sonra bir daha beyaz sarık sarmaz.

¹⁷⁸ Ahmet Eflâkî, **a.g.e.**, s. 233, 377.

¹⁷⁹ Ahmet Eflâkî, **a.g.e.**, s. 377.

¹⁸⁰ Ahmet Eflâkî, **a.g.e.**, s. 299.

de geçmektedir: Mevlana'nın ölümü üzerine görülen bir rüyada melekler mavi giyinmiş ve ağlar surette resmedilir.¹⁸¹

5. Yiyecek ve İçecekler

Menkıbelerde tasavvuf ehli insanların çoğu zaman oruç tuttuğu, yeme içme konusunda sıradan bir hayatı tercih ettiği görülmektedir. Bununla birlikte çeşitli vesilelerle geçen yiyecek ve içecek isimleri dönemin yeme içme kültürü hakkında bilgi verici olmaktadır.

Eserde şu yiyecek ve yemek isimleri geçmektedir: Şeker¹⁸², hardal¹⁸³, helva¹⁸⁴, ev helvası¹⁸⁵, ekmek¹⁸⁶, pirinç¹⁸⁷, et¹⁸⁸, sarımsak¹⁸⁹, bal¹⁹⁰, fındık¹⁹¹, badem¹⁹², mercimek, hurma, arpa ekmeği¹⁹³, yağlı ördek, biberli pilav¹⁹⁴, yoğurt¹⁹⁵, ceviz¹⁹⁶, kebab¹⁹⁷, simit¹⁹⁸, incir¹⁹⁹.

İçeceklerden şarap²⁰⁰, ayran²⁰¹, mayhoş hoşaf²⁰², süt²⁰³, sirke²⁰⁴ ve şerbet zikredilmektedir.

Mevlana sarımsağı çok sever, iftarda çiğ sarımsak tanelerini tüketir. Ekşi yoğurda sarımsak dövürüp bayat, küf tutmuş ekmekleri içine doğrayıp yer.²⁰⁵ İçeceklerden ise şerbeti sever: “*Yine bir gün buyurdu ki: Biz bu dünyada üç şey seçmişiz; semâî, şerbeti ve hamamî.*”²⁰⁶ Başta sema olmak üzere o dönemdeki toplantıların en önemli içeceği olan şerbet, büyük küpler

¹⁸¹ Ahmet Eflâkî, **a.g.e.**, s. 351.

¹⁸² Ahmet Eflâkî, **a.g.e.**, s. 198, 300.

¹⁸³ Ahmet Eflâkî, **a.g.e.**, s. 205.

¹⁸⁴ Ahmet Eflâkî, **a.g.e.**, s. 215.

¹⁸⁵ Ahmet Eflâkî, **a.g.e.**, s. 287.

¹⁸⁶ Ahmet Eflâkî, **a.g.e.**, 225, 244.

¹⁸⁷ Ahmet Eflâkî, **a.g.e.**, s. 235.

¹⁸⁸ Ahmet Eflâkî, **a.g.e.**, s. 248.

¹⁸⁹ Ahmet Eflâkî, **a.g.e.**, s. 269.

¹⁹⁰ Ahmet Eflâkî, **a.g.e.**, s. 276.

¹⁹¹ Ahmet Eflâkî, **a.g.e.**, s. 287.

¹⁹² Ahmet Eflâkî, **a.g.e.**, s. 293.

¹⁹³ Ahmet Eflâkî, **a.g.e.**, s. 315.

¹⁹⁴ Ahmet Eflâkî, **a.g.e.**, s. 333.

¹⁹⁵ Ahmet Eflâkî, **a.g.e.**, s. 386.

¹⁹⁶ Ahmet Eflâkî, **a.g.e.**, s. 389.

¹⁹⁷ Ahmet Eflâkî, **a.g.e.**, s. 408.

¹⁹⁸ Ahmet Eflâkî, **a.g.e.**, s. 415.

¹⁹⁹ Ahmet Eflâkî, **a.g.e.**, s. 441.

²⁰⁰ Ahmet Eflâkî, **a.g.e.**, s. 211.

²⁰¹ Ahmet Eflâkî, **a.g.e.**, s. 301.

²⁰² Ahmet Eflâkî, **a.g.e.**, s. 307.

²⁰³ Ahmet Eflâkî, **a.g.e.**, s. 349.

²⁰⁴ Ahmet Eflâkî, **a.g.e.**, s. 407.

²⁰⁵ Ahmet Eflâkî, **a.g.e.**, s. 386.

²⁰⁶ Ahmet Eflâkî, **a.g.e.**, s. 387.

içerisinde suya nebetşekeri ya da bal eklemek suretiyle yapılmaktadır.²⁰⁷ Yine başka bir menkıbede, menkıbedeki ifadeler tasavvufî anlam taşısa da, gülsuyu şerbetinden söz edilmektedir.²⁰⁸

Bir menkıbede birisinin düğünde “*Badem şekeri yok mudur? Getirsinler*” diye bağırmasından düğünlerde badem şekeri ikram edildiği anlaşılmaktadır.²⁰⁹

6. Âdet ve Gelenekler

13. yüzyılda halkın ve Mevleviliğe mensup kişilerin yaşamında varlığını sürdüren bazı âdet ve gelenekleri Mevlana'nın menkıbelerinden öğrenmekteyiz. Toplantılar düzenleyip yemek yedirme, sünnet düğünü tertip etme, sema, posta oturma ve cenaze törenleri, ziyaretler, hediyeleşme bu âdet ve geleneklerden bazılarıdır.

Önemli bir işin bitirilmesinde toplantı düzenlenir, halka yemek yedirilir ve ikramlarda bulunulur. Kuluna o işi bitirmek için fırsat ve güç veren Allah'a, *şükran*e olarak adlandırılan iyilikler yapılarak şükredilir: “(...) *Celâleddin Karatayî kendi medresesini tamamlayınca büyük bir toplantı yapılmasını emretti. (...)*”²¹⁰, “(...) *Kadı İzzeddin cuma mescidini Konya'da tamamlayınca onun şükranesi olarak büyük bir toplantı tertip etti. İlim erbabına, iyi amal sahiplerine ve büyük hâfızlara altın paralar bağışladı. (...)*”²¹¹

Eserde doğum, sünnet, evlenme gibi önemli olaylarda ziyafet verildiğini görmekteyiz. Oğlu dünyaya gelen bir müridin büyük bir ziyafet vermesi²¹², on altı gün süren bir sünnet düğününde nefis yemekler ikram edilip²¹³, mekânın değerli kumaşlar ve silahlarla süslenmesi²¹⁴ bu bağlamda verilebilecek örnekler arasındadır.

Eserde sema, posta oturma ve cenaze törenleri gibi belli başlı Mevlevî âdet ve geleneklerini görmek mümkündür. Sema Mevleviliğin bir şartıdır ve mürit olan kişi evinde sema törenleri düzenler. Eserde semadan sık sık söz edilir, bu vecdli dansla ilgili çeşitli ayrıntılara yer verilir. Mevlana'nın vecd ve heyecana gelip sema sırasında üzerindeki elbiseleri kavallere vermesi²¹⁵ bu ayrıntılardan sadece biridir. Şeyh, posta törenle oturtulur. Bütün bilginler, fakirler, emîrler, ileri gelenler ve ahiler bu törene katılır.²¹⁶ Mevlevîlerin cenazelerinde şarkı söyleyip tef çalan kişiler bulunur. Bu Mevlevî geleneği, ölen kişinin hem Müslüman hem de âşık olduğunun göstergesidir.²¹⁷

Eserde 13. yüzyıl insanının yaşamına yön veren çeşitli âdet ve inanışlar göze çarpmaktadır. Mesela bir şehre gelen şeyh, bilgin gibi ulu kişiler o şehirde oturanlarca ziyaret edilir.²¹⁸ Ziyarete giderken hediyeler götürülür.²¹⁹ Bir muradına erişme, musibetten kurtulma ya da

²⁰⁷ Ahmet Eflâkî, **a.g.e.**, s. 227.

²⁰⁸ Ahmet Eflâkî, **a.g.e.**, s. 269.

²⁰⁹ Ahmet Eflâkî, **a.g.e.**, s. 417.

²¹⁰ Ahmet Eflâkî, **a.g.e.**, s. 187.

²¹¹ Ahmet Eflâkî, **a.g.e.**, s. 175.

²¹² Ahmet Eflâkî, **a.g.e.**, s. 430.

²¹³ Ahmet Eflâkî, **a.g.e.**, s. 326.

²¹⁴ Ahmet Eflâkî, **a.g.e.**, s. 314.

²¹⁵ Ahmet Eflâkî, **a.g.e.**, s. 444.

²¹⁶ Ahmet Eflâkî, **a.g.e.**, s. 195, 252, 316.

²¹⁷ Ahmet Eflâkî, **a.g.e.**, s. 265.

²¹⁸ Ahmet Eflâkî, **a.g.e.**, s. 201.

²¹⁹ Ahmet Eflâkî, **a.g.e.**, s. 170.

hatasını anlamada hediyeler verilir.²²⁰ Ayrıca hediye verme sevginin bir göstergesi sayılır: Mevlana'nın ilk halifesi Selâhaddîn Zerkûbî gece odasında Mesnevi okumakla meşgulken birden Mevlana içeri girer, “*Sevginin eserlerini göstermek vâcip olan şeylerdendir.*” diyerek gömleğini çıkarıp Selâhaddîn'e hediye eder.²²¹ Büyüklerin kendilerine ait gömlek ve hırkalarını hediye etmesi eserde eski zamanlara has bir âdet olarak dikkat çekmektedir. Nitekim Mevlana, Şems'in haberini getirdiğini söyleyen herkese bu çeşit hediyeler verir. Hatta bir defasında yalan olduğunu bile bile “*Şems'ten haber getirdim.*” diyen bir yalancıya hırkasını verir. Bunun hikmetini soranlara da “*Eğer doğru olsaydı canımı verirdim.*” diyerek karşılık verir.

İnsanların peygamberlerin ve velilerin mezarlarına mumlar ve kandiller götürmesi, pencerenin önüne bezler bağlaması o dönemde âdettir. Bunun bir faydası olup olmadığı sorusuna Mevlana şu şekilde cevap verir: “*(...) Her din ve mezhebin kitaplarında tekkelere, kiliselere ve manastırlara mumlar, adaklar, çerağlar ve buhurlar götürüldüğü yazılıdır; bundan bir sevap umulur. Hususıyla buhurlar bütün cin ve insin rahatını mucip olur. Faydaları pek çoktur.*”²²²

Kişinin, elbisesini üzerinde dikmesinin uğursuz sayılması bugün bile yaşayan eski bir âdettir. Elbise üzerindeyken elbisesini diken ya da diktiren kişi ağzına bir şey alır. “*(...) Bir elbiseyi insanın üzerinde dikerken ağza bir şey almak bilinen bir âdettir. Meselâ bir yaprak, bir saman çöpü veya bir kâğıt parçası alınır. Böyle bir şeyi ağza almadan dikmeyi çok uğursuz sayarlar. (...)*”²²³ Bunlardan başka mushaf üzerine yemin etme²²⁴, hayvanlara kötülüklerden korunma, şifa vb. amaçlarla muska ve hamail takılması²²⁵, zaviyelerde ve hankâhlarda testilerin daima kible tarafına konulması²²⁶ o dönemde geçerli olan âdetler arasında sayılabilir.

7. Tedavi

Eserde çoğu keramete karışık olmak üzere çeşitli hastalıkların tedavisiyle ilgili bölümler yer almaktadır. Tedavi ile ilgili verilen bilgiler şunlardır:

Hindistan'dan gaybî olarak Mevlana'ya hediye gelen ***gülün yaprakları göz ağrısını almaktadır.***²²⁷ Nezle olan önce kan aldırır, sonra hamama gider.²²⁸ ***Fazla uykudan*** kurtulmak için usaresi çıkarılan ***haşhaş*** aç karna yenilmektedir.²²⁹

Mevlana'nın müritlerinden bir gencin Mısır'a giderken bindiği gemi Frenkler ülkesinde korsanların eline düşer. Korsanlar genci esir edip bir kuyuya atarlar. Kırk gün kuyuda hapsedilen genç Mevlana'nın rüyada kendine görünüp akıl vermesi ile korsanların hasta olan emîrini ***yedi çeşit meyveden içine biraz da mahmude koyarak hazırladığı şerbetle*** iyileştirdikten sonra korsanların elinden kurtulur.²³⁰

Eserde sıtma tedavisine yönelik olarak çeşitli uygulamalara rastlanmaktadır. Sıtmayı iyileştirmek için eskiden okunur, sıtma bağlanır, kâğıda muska yazılarak bu, sıtmanın boynuna

²²⁰ Ahmet Eflâkî, **a.g.e.**, s. 172, 173.

²²¹ Ahmet Eflâkî, **a.g.e.**, s. 445.

²²² Ahmet Eflâkî, **a.g.e.**, s. 276- 278.

²²³ Ahmet Eflâkî, **a.g.e.**, s. 278.

²²⁴ Ahmet Eflâkî, **a.g.e.**, s. 257.

²²⁵ Ahmet Eflâkî, **a.g.e.**, s. 168, 320.

²²⁶ Ahmet Eflâkî, **a.g.e.**, s. 411.

²²⁷ Ahmet Eflâkî, **a.g.e.**, s. 167-168.

²²⁸ Ahmet Eflâkî, **a.g.e.**, s. 388.

²²⁹ Ahmet Eflâkî, **a.g.e.**, s. 334, 404.

²³⁰ Ahmet Eflâkî, **a.g.e.**, s. 193-194.

asılırmış. Ahmet Talât Onay, bu muska yazma işleminin badem üzerine de uygulandığını yazmaktadır. Onay, konuyla ilgili olarak Mevlevî Tâhir Olgun'un bir mektubunda:

“Badem üzerine muska yazıldığını bilmiyordum, ama sıtma tutanlara yedirilmek üzere üç tane badem üzerine “ezân, ezîn, pesîn” kelimeleri –Hazeret-i Mevlânâ’dan kalma bir âdet olarak –Mevlevî şeyhleri tarafından yazılır ve sırasıyla her gün bir tanesi hastaya verilir.” dediğini nakletmektedir.²³¹

Menâkıbu'l-Ârifîn'de sıtma tedavisiyle ilgili olarak sarımsak tanelerinin dövülüp hastaya yedirildiği, bu şekilde *sıtmalı*ların iyileştirildiği²³² bilgisine yer verilir. Sarımsağı yiyemeyenlere ise Tâhir Olgun'un sözünü ettiği üzeri yazılı badem yedirilir: “(...) Yine nakledilmiştir ki: Mevlânâ **üç diş sarımsağın** ve bunu yiyemeyince de **üç bademin** üzerini yazdı ve sıtmalıya verdi, üç günde iyi oldu. (...)”²³³ Menkıbede verilen bilgiler badem gibi sarımsağın da üzerine birtakım yazılar yazıldığını göstermektedir. Sıtmaya karşı yapılan bu uygulamalar majik tedavi de diyebileceğimiz sihirsî nitelikler taşımaktadır.

Sonuç

Mevlana, Türk İslam medeniyetinin yetiştirmiş olduğu evrensel değerde bir mutasavvıf ve düşünürdür. Onun 13. yüzyılda Anadolu'da başlattığı içsel fikir ve aydınlanma hareketi, zaman ve mekâna hükmedercesine yayılmış ve bugün tüm dünyanın tanıdığı bir tasavvufî gerçek olarak Türk kültürünün evrensel açılan bir penceresi haline gelmiştir. Mevlevî Ahmed Eflâkî tarafından 14. yüzyılda kaleme alınan *Menâkıbu'l-Ârifîn* diğer menâkıbnâmeler gibi çok değerli bir bilgi hazinesidir. Mevlana ve etrafındaki Mevlevî büyüklerinin hayat hikâyelerinin ve kerametlerinin anlatıldığı eserde, 13-14. yüzyıl Anadolu insanının yaşayışı, gelenek ve görenekleri ile birlikte tarihi ve kültürel pek çok olay ve olguyu görmek mümkündür. Mevlana'nın menkıbeleriyle sınırlı tuttuğumuz çalışmamızda belli başlıklar altında folklorik bir inceleme yaparak *Menâkıbu'l-Ârifîn* gibi çok değerli bir kültür mirasının sunduğu zengin birikimden faydalanmak ve başkalarını da faydalandırmak istedik.

KAYNAKÇA

- Ahmet Eflâkî, **Âriflerin Menkıbeleri**, Çev.: Tahsin Yazıcı, C.1, Hürriyet Yay., İstanbul 1973.
- AŞKAR, Mustafa, **Tasavvuf Tarihi Literatürü**, 1. bs., Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 2001.
- ATEŞ, Ahmed, “Menâkıp”, **MEB İslâm Ansiklopedisi**, C.7, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1998, s. 701-702.
- AYVERDİ, İlhan, **Misalli Büyük Türkçe Sözlük**, 2. bs., C.2, Kubbealtı Neşriyat, İstanbul 2006.
- DEVELLİOĞLU, Ferit, **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat**, Haz.: Aydın Sami Güneyçal, 14. bs., Aydın Kitabevi, Ankara 1997.
- KARAALİOĞLU, Seyit Kemal, **Ansiklopedik Edebiyat Sözlüğü**, Genişletilmiş 3. bs., İnkılap ve Aka Kitabevleri, İstanbul 1983.
- KARAMAN, Fikret vd. , **Dini Kavramlar Sözlüğü**, Diyanet İşleri Başkanlığı Yay., Ankara 2006.

²³¹ Ahmet Talât Onay, **Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar**, 1. bs., MEB Yay., İstanbul 1996, s. 127.

²³² Ahmet Eflâkî, **a.g.e.**, s. 334.

²³³ Ahmet Eflâkî, **a.g.e.**, s. 293.

- KAYA, Doğan, **Ansiklopedik Türk Halk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü**, 1. bs., Akçağ Yay., Ankara 2007.
- KOÇAK, Aynur, **Yazılı Sözlü ve Elektronik Kültür Ortamlarında Mehmed Emîn Tokadî**, Filiz Kitabevi, İstanbul 2003.
- LEVEND, Ağâh Sırrı, **Türk Edebiyatı Tarihi**, 5. bs., C.1, TTK Yay., Ankara 2008.
- OCAK, Ahmet Yaşar, **Kültür Tarihi Kaynağı Olarak Menâkıbnâmeler (Metodolojik Bir Yaklaşım)**, TTK Basımevi, Ankara 1997.
- OCAK, Ahmet Yaşar vd., **Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu Efsaneler ve Gerçekler Panel Bildirileri**, 2. bs., İmge Kitabevi, İstanbul 2004.
- ONAY, Ahmet Talât, **Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar**, 1. bs., MEB Yay., İstanbul 1996.
- ÖZDEMİR, Emin, **Örnekli Açıklamalı Edebiyat Bilgileri Sözlüğü**, Remzi Kitabevi, İstanbul 1990.
- PARLATIR, İsmail vd., **Türkçe Sözlük**, C.2, TDK Yay., Ankara 1998.
- ŞAHİN, Haşim, "Menâkıbnâme", **DİA**, C.29, TDV Yay., Ankara 2004, s. 112-114.
- Şemseddin Sâmî, **Kâmûs-ı Türkî**, 7. bs., Çağrı Yay., İstanbul 1999.
- ŞENTÜRK, Ahmet Atilla ve KARTAL Ahmet, **Üniversiteler İçin Eski Türk Edebiyatı Tarihi**, Gözden Geçirilmiş 4. bs., Dergâh Yay., İstanbul 2007.
- YARDIM, Emine Seval, **Menkıbe ve Menâkıbnâmelerle İlgili Eserler İçin Açıklamalı Bir Bibliyografya Denemesi (1928–1998)**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1999.
- ZAVOTÇU, Gencay, "Tasavvufî Bir Eser: Menâkıb-ı Evliyâ ya da Sümbüliyye", **Aşk İlinden Gönül Dilinden İnciler**, (Ed. Deniz Saraç), IQ Kültür Sanat Yay., İstanbul 2009, s. 161-175.